

FIGYELŐ

Amikor Bori Imre a Magyar Szó Kilátójában elindította cikksorozatát a jugoszláviai magyar irodalom értékeiről, talán az volt a szándéka, hogy ezekben a válságos időkben, amikor minden mérték bizonytalanná válik, rámutasson arra, ami irodalmunkban maradandó. Biztos vagyok benne, hogy feltett szándékánál többet tett: végleg és cáfolhatatlanul kijelölte azokat a műveket, melyek a jugoszláviai magyar irodalom klasszikusainak számítanak. Majtényi Mihály Garabonciása, Herceg János Ég és föld című regénye, Sinkó Ervin Optimistái, Szirmai Károly elbeszélései, Gál László versei és Debreczeni József regénye, a Hideg krematórium, kétségtelenül irodalmunk élvonalába tartoznak. Ezek azok a művek, melyekkel elfoglalhatjuk helyünket egy tágabb közösségben, ezek azok a művek, melyekkel mindenütt kiállhatunk. Némelyik közülük már át is törte a nyelvi határokat, mások országhatárokon haladtak túl, s mint a jugoszláviai magyar irodalom klasszikusai irodalmak között a hidat, a kézfogást is jelentik.

S még valamit meg kell jegyezni ez alkalommal: nem olyan fiatal ez az irodalom, hogy még ne lehessenek klasszikusai, de elég fiatal ahhoz, hogy újabb klasszikusokkal gazdagodjék, s elég életerős, hogy a klasszikusok jelenléte ne merevítse meg, hogy ne állapodjék meg öntelten és bálványokat bámulva.

*

Nyolchónapos szünet után újra megjelent a Praxis című filozófiai folyóirat. Jugoszláv filozófiai körökben bizonyára örömmel fogadják a megjelenést, már csak azért is, mert a folyóirat idegen nyelvű kiadásával külföldre is eljuttatja a jugoszláv filozófusok írásait, de leginkább azért, mert a Praxis újraindulása lehetőséget ad a jugoszláv filozófusoknak véleményük, gondolataik publikálására.

Nemzetközi fórum is a Praxis, mert szerkesztő bizottságában nemcsak hazai, hanem franciaországi, angliai, lengyelországi, észak-amerikai, németországi, magyarországi, olaszországi és más filozófusokat is találunk. A Praxis már megindulásakor bebizonyította, hogy jelentős szerepet játszhat a filozófiai és a közélet-

ben. Most, amikor újra eljut olvasóihoz, szeretnénk remélni, hogy a megkezdett úton halad, s hű marad hagyományaihoz.

A szerkesztőség bevezető írásából kitűnik, hogy továbbra is azt az utat követjük, amelyen elindultak („... elhatározott szándékunk, hogy a 'régiek' maradjunk...”), hisz valóban „nincs rá okunk, hogy a Praxis lényegbe vágóan megváltoztassa eddigi koncepcióját és jellegét”. Persze a szerkesztőség tagjai levonják a szükséges következtetéseket mindabból, ami a folyóirat körül történik az utóbbi hónapokban — többek között azt is megállapítják, hogy egy folyóirat, mely a „humanista szocializmusért száll síkra”, kellemetlenségeknek teheti ki magát, és nehézségekbe ütközhet. Maga a szerkesztőség is úgy látja, hogy az a tény, hogy a Praxis mindazok után, ami történt, néhány társadalmi szervezet, intézmény vagy csoport erős nyomása ellenére is megjelenhet, rendkívül fontos. Ez pedig arra utal, hogy a folyóiratnak ezentúl is olyannak kell lennie, mint a kényszerű szünet előtt volt, tehát a „régí”-nek, mert csak így lehet mindig új.

*

Az utóbbi hónapok olvasmányai közül talán a legmélyebb benyomást Varga Zoltán A méregkeverő című regénye tette rám. Nemcsak értékes műnek tartom, hanem úgy vélem, megjelenése roppant fontos irodalmunk életében.

A jugoszláviai magyar irodalomban a regénytermés általában igen szegényes, a regények meg vérszegények, s csak két-három regényt tekinthetünk sikerültnek, időt állónak — természetesen Sinkó műveit meg még egy-két regényt. S most itt van A méregkeverő, amely elüt minden eddigi regénytől irodalmunkban, s habár világirodalmi kapcsolatai könnyen kimutathatók (minek tagadjuk: ez csak örvendetes tény), s vannak hibái (melyeket tulajdonképpen nem is kellene észrevenni, hisz a szerző első regényéről van szó, s az ilyen botlások elkerülhetetlenek), ez az a regény, amely újra jelent valamit, amellyel a szerző kitört kétjelzős irodalmunk kereteiből.

A méregkeverőnek nemcsak irodalmi értékei vannak, erkölcsi és politikai vonatkozásban is el kell ismerni erőseit. Irodalmi értékeit én inkább a regény egészében keresném, míg az erkölcsi és politikai pozitívumokat részletei, összetevői tartalmazzák. Ebben a rovatban természetesen nem vállalkozhatom a regény elemzésére, értékelésre, tulajdonképpen csak arról akartam beszámolni, hogy az utóbbi időben alig volt izgalmasabb olvasmányom A méregkeverőnél, s csodálom, hogy néhány recenzió, kritikán kívül nem jelent meg róla alaposabb méltatás, tanulmány. Pedig igazi jelentősége csak akkor tűnhet ki, ha egy mindenre kiterjedő írás foglalkozik vele, egy olyan írás, mely azt tűzi ki célul maga elé, hogy A méregkeverőt sokoldalúan, teljes problematikáját feltárva vizsgálja meg.

Ez a regény megérdemli ezt, irodalmunknak pedig szüksége van rá.

*

A nyolcvanéves Kassák Lajosnak szentelte idei 3. számát a budapesti Új Írás, annak a Kassák Lajosnak, aki, mint Juhász

Ferenc írja a folyóirat üdvözlő kis versprójájában, „a maga fáradhatatlan kőműves-munkájával megépítette a magyar avantgarde, a lírai forradalom és emberség széles-alapzatú östörvénycsontozatú modern Bábel-tornyát, amely ugyan még nincs betetőzve, de amely fölnyúlik a csillagokig”.

Igen, a nyolcvanéves Kassák Lajost ünnepelte az Új Írás, mint sok más folyóirat Magyarországon, de szerte a világon is. Kassák Lajos ünnepe a magyar irodalom ünnepe is, a magyar irodalmi és művészeti avantgarde ünnepe is, és szeretném hinni, hogy végleges elismerése annak a mozgalomnak, amely nélkül Kassák Lajos elképzelhetetlen, s mely elképzelhetetlen Kassák Lajos nélkül, mert éppen Kassák volt egyik magyarországi elindítója: az avantgardizmusnak. A magyar irodalom egysége, irodalomtörténeti folytonossága elképzelhetetlen az avantgarde nélkül, épp azért van itt az ideje, végső ideje, hogy kezdetei az irodalomtörténetben, mai hajtásai pedig az irodalmi életben megkapják az őket megillető helyet.

A torony valóban „még nincs betetőzve”, sok minden késlelteti a „kőműves-munkát”, egy napon azonban a csillagokon is túl lehet majd jutni.

*

A Párizsban megjelenő Magyar Műhely című folyóirat nemcsak műhely, hanem torony, ahonnan a világra nyílik kilátás, és gyújtópont is, ahol elvek, irányok, felfogások futnak össze, ahonnan gondolatok, alkotások futnak minden világtáj felé. Amikor a lap ötödik évfolyamába lépett, a szerkesztőség elmondta azt, amit egyébként nem akart programnyilatkozatokban kifejteni.

„A Magyar Műhely a korszerű, európai mértékkel élő írások, művészi alkotások otthona... félelem és fenntartás nélkül adunk helyet minden érdemes próbálkozásnak, amely irodalmunkat, képzőművészetünket, gondolkodásmodunkat és közízlésünket a huszadik század szívfonalára emeli... a nyelv és kultúra közöségét nem oszthatják meg földrajzi határvonalak...”

Érdemes lenne az egész írást idézni, mert lényeges megállapításokat tartalmaz. A párizsi magyar folyóiratban ma helyet kapnak a világszerte élő magyar írók: a budapesti Weöres Sándor és a londoni Határ Győző, a Hollandiában élő Kibédi Varga Áron és Keményes-Géfin László, akit Kanadába vetett a sors. A Magyar Műhely lapjain találkozunk azok, akiket az alkotás szenvedélye tart össze, habár kilométerek százai, ezrei választják el őket.

Most, amikor ötödik éve jelenik meg a folyóirat, kiadásában új lap indult francia nyelven, Convergences címmel s azzal a feladattal, hogy francia nyelven mutassa be a világnak a közép-európai népek irodalmát. Első száma Kassák Lajost hozza közelebb azokhoz, akik franciául olvasnak. Bizonyára nem kis szolgálatot tesz majd a lap azoknak az irodalmaknak, melyeket egyébként kis irodalmaknak szoktak nevezni. S talán épp a Convergences is segít megcáfolni ezt az elnevezést, eloszlatni egy hiedelmet.

Tömán László